

ЈОВАН ДЕЛИЋ

ЗАЉУЉАНИ СВИЈЕТ, ПОЉУЉАНА СВИЈЕСТ И ОКО БИВШЕГ ДЈЕЧАКА

Наслов књиге Миладина Тулафића *Преко њранице* (Српска књижевна задруга, Београд 2019) вишеструко је сугестиван. Он доиста означава *њраницу* између два сусједна народа, села, а вјероватно и државе; између два често супротстављена свијета, изложена међусобној пљачки и насиљу, особито уз рат и гладне године. Тај наслов, међутим, сугерише и потребу човјека, а нарочито дјечју, да се граница пређе; да се види, осјети и сазна шта је *ишамо, с оне сѝране њранице*.

Тај мотив *оне – грује – сѝране*, јавља се у више приповједака као унутарња потреба да се пређе с *грује сѝране брда* и савлада оно што заклања видик и богатство виђења чаробног, привлачног и никад довољно познатог свијета; да се пређе *на грују обалу*, која обећава нешто ново и невиђено. Уосталом, давно смо, од Иве Андрића, научили, да је *све наше на грујој обали*: не на лијевој и десној, већ на *оној грујој*. Тамо су илузије, надања, чежње, метафизичке слутње, открића, утопија, искорак у ново и непознато, изазов на поход, авантуру и свакојако, макар и разочаравајуће, сазнање. Човјек се са таквог похода враћа другачији, искуснији, мудрији; богатији за неко, најчешће горко, сазнање. Најзад, у насловној причи ријеч је о преласку преко границе не само људскости, већ и људске суровости и немилости.

У приповиједи „Преко границе” дјечак се придружио једној пљачкашкој групи жена, дјеце и понеког старца – наоружаног и, још увијек, способног за зло и злочин – која прелази границу да од туђинаца поврати бар нешто што су *они*, у ранијим походима, опљачкали, али, у том походу преко границе, доживљава тешке лекције о суровости људске природе. Освједочује се у зло које

његови наносе оним другима, вјероватно, онако како су и туђинци, раније, њима зло наносили. У дјечаковој свијести остала је и сцена у којој једна жена из његове плачкашке групе покушава да стргне посљедњу поњаву са остављеног умирућег старца који лежи на двадесетак корака од своје бивше куће – згаришта – али се старац грчевито бори за то посљедње што има и што га, пред смрт, грије. Од тог напрезања грамзиве, гладне жене и старца погорелца око посљедње поњаве „заљуљао се свијет” пред дјечаковим очима и он је „дјетињом пољуљаном свијешћу” памтио ту граничну ситуацију преко границе како се око једне старе поњаве боре глад и самртни грч. То да дјечак, или бивши дјечак, сагледава „заљуљани свијет” и прелама га кроз своју „пољуљану свијест”, честа је, па и доминантна позиција фокализатора у овој Ђулафићевој књизи, драгоцјена. И то дјечак, који прелази преко границе, улазећи у нека нова и сурова искуства.

Људи *са* и *иза* *границе* изговарају и доживљавају ову „ријеч као земља тешку”, поготову кад се уједини и подудари са топонимом – именом планине Проклетије. Топоним, као код Михаила Лалића, добија сугестивно симболично значење, па се преображава у именицу *проклеџија*, око које се људи, са двију страна границе, убијајући отимају:

Проклетија наша, проклетија њихова – свако брани своју проклетију, а мало му је, па хоће од туђе.

У тој проклетији, зна се, чије је које камење, смет снијега или бор; једино се, одавно, не зна чије је понеко мраморје, а сваки мрамор биљежи нечију погибију, често, и гроб. Човјек је јефтинији од камена, смета или бора. Зато су прозори иза граница уски као пушкарнице, а пушка је изједначена са мртвим сином („Рушова пушка”), па се и она мора продавати кад „зину гладне године”, и натраг откупљивати, кад то мртав син, у сну, тражи од оца. Планина добија име по погинулом младићу – Рушов гроб – иако је гроб зарастао и сакрио се у траву и камење. Иван, који за живота ништа није имао, нити је шта носило његово име, својом лудом погибијом поклања име мјесту на којем је погинуо, па се „и шума около” зове Иванов гроб, иако се гроб загубио и зарастао. Некад се и људска имена изгубе и забораве, па остане само камење у имену Трокаменица и предање, како су се, око међе, поубијали људи („Три камена”).

Ђулафићеви описи пејзажа су кратки, сведени и ријетки, али се памти овај, који има функцију сугестивне поенте:

Планина на граници, рујномрка од јесени и сунца на заласку, личила је на нож узмахнут високо... и нагрђен закорелом крвљу и рђом у предаху.

У причи „Друга обала”, дјечак је „стално био окренут – тој другој обали”, слутећи тамо „неки сасвим други свијет”. А када је успио да умакне очевој бризи, одвраћању, и да се домогне друге обале, савлађујући страх, морао се запитати: „Па је ли то *она* обала?” – увиђајући да се свијет заљуљао и обрнуо, и да му је сада „град, његова улица, *груја* обала”. Мада је тај поход могао рационалном човјеку изгледати узалудан и бесмислен, дјечак се враћао „полако, кораком мало уморна, зрела човјека”, преображен сазнањем о тајнама и варкама друге обале.

Када седмогодишњи дјечак умакне пажњи одраслих и када пређе преко брда, пред њим се укаже свијет све самих чуда: „дивљи старац” мале главе и великих бркова који су их „распрскавали навише као два репа од вјeverице”; старац коме је, кад је био млад, у сну, вила спустила руку на чело; орао који кликће у висинама и „можда се он храни – висинама”. Чаролију с дивљим старцем прекинуће одрасли, који су, уплашени дјечаковим нестанком, почели да вичу и дозивају с врха брда („Дивљи старац”).

Планина је, гледана из даљине, дјечаку изгледала плава, баш као што ће се младом Ћопићевом борцу, у *Башићи сљезове боје*, Грмеч и завичајна брда указати очуђена – као плави лончићи. Не помињемо Ћопића ни узгред ни случајно: постоји лијепа и дубока сродност између ове Ћулафићеве књиге и Ћопићеве *Башиће сљезове боје*. И у Ћулафићевим приповијеткама, свијет се сагледава доминанто очима *бившег дјечака* – да употребимо пјеснички наслов Ивана В. Лалића – па тај бивши дјечак евоцира своје доживљаје и јунаке из дјетињства. Он ће, у причи „Душа”, повлачити „ногама по шушкору, као дијете”, све док не застане крај гомиле камења које је некад било уточиште једног од јунака из дјетињства – мајстора фурунције Вујте. Ту ће он заронити у свијет свога дјетињства и поново ући у фурунцијину кућу, које више нема:

Опет ћу да *уђем* на она врата, од којих нема више ни трага, да *вирнем* у прозор којег више нема...

То је честа позиција фокализатора и доминантног наратора Ћулафићевих приповиједака – тај улазак у простор и свијет, којих више нема. То евоцирање времена и свијета дјетињства, и доласка са дједом, у фурунцијино склониште, сасвим је блиско Ћопићевој чаролији, а опет, оригинално Ћулафићево. Укрштање двају погледа

и двају виђења – дјечаковог, с једне, и фурунцијиног и дједовог, с друге стране – карактеристично је за лирско приповиједање обојице писаца. Из тако укрштеног двоструког виђења често извире драгоцјени хумор Тулафићевих приповиједака.

Захваљујући таквом фокализатору – бившем дјечаку – и јунаци ове прозе су необични – такве дјечје око не пропушта; они узбуђују „пољуљану дјечју свијест”, и заљуљају свијет, чинећи га варљивим и непоузданим.

Такав је дивљи старац, коме је у младости вила спустила руку на лице, и који се разликује од свих других старца које је дјечје око угледало; старац, чији брци личе на два вјевериџа репа.

Такав је фурунција Вујта:

Чупав, пијан, бучан, и тако добар и вјешт. Од зарђалог згужваног плеха направи, зачас, фуруну.

И то оскудним алатом, тако да је дјецци изгледало „да он све то уради голим рукама, и неком загонетном силом, којом само он располаже, и коју прикрива тим оскудним алатом”. Усамљеник без игдје икога свога, који ће сачекати смрт у хладној, звјерској јазбини, без фуруне, уз, вјероватно, посљедњу богату ватру коју су му наложили посјетиоци – дјед и унук. И на одласку с онога свијета његова душа живи од илузије и наде да би се фурунција извукао из сиротиње да му је Бог допустио још један занатски замах:

А да ми је, људи моји, још само три фуруне... само три, да закрпим... ја бих рекао: збогом, сиротињо...

Такав је болешћу измучени самртник, покисли брадати ратник помјерене свијести, Радован из Паучина, чији драматични крај и сахрану са страхом гледа дјевојчица:

Споро су одмицали: дјед, мајка и онај што се котрљао са љесе, као камен. Дјевојчица је гледала како се клате ноге мртваца, као да покушавају да досегну земљу...

Такав је потукач и пијана скитница, који своју усамљеност разбија ракијом. Измишљајући причу о напуштеној породици, које нема; он млати прутом по ваздуху, тукући, тобоже, свога измишљеног неваљалог сина.

Такав је самозвани „мобени” косач Ибро, скитница коме је мечка нагрдила лице, а он, без хљеба и опанака, само с косом на рамену и косним алатом у торби, иде од једног до другог домаћина с пјесмом:

У јавора високоћа...

Постајући, на трен, у пјесми, сам тај јавор о којем пјева.

Такав је Рушов отац, који држи Рушову пушку умјесто сина.

Такав је усамљеник и убоги сиромах, који прискаче у помоћ људима у косидби за ручак и чашу ракије, измишљајући причу о својој равној и најбољој ливади која не постоји.

Такав је сакупљач отпада Ука; па „неки Најо Малић”, коме се живи упркос несрећама и самоћи, а кер, којег, с времена на вријеме, продаје за товар дрва, враћа му вјеру у вјерност својим поврацима Нају и сиромаштву. Такав је босоноги Саит Циганин, који живи од варки, спорећи се с Богом око тога, што није праведно на земљи распоредио ципеле.

Сродан им је и старац, који жедан умире, коме је прозор једина веза са свијетом. Бог му је узео сина, а ћерка Ружа није му родила унуче, па никога нема да му на умору дода кап воде. Старац сања, или халуцинира, нерођенога унука који му приноси воду, па он, у сну, гаси жеђ, а заправо, од жеђи умире.

Близак им је и стриц Мирко послије рата, који, уз ракију, варира и иновира причу о томе како је у рату, на његове очи, погинуо, нико мање него Бог, али та његова хуморна прича уздиже се до универзалне истине, па ратно искуство стрица Мирка подсјећа на искуство јунака Драгише Васића.

Овим књижевним јунацима близак је и сиромах Ђука, погореца и избјеглица са Косова, коме се, на јануарском мразу, запалила, на туђој земљи и с муком подигнута брвнара. Људи узалудно прискочили да гасе неугасиво, а Ђука их умирује и упућује, да се огрију на доброј ватри, окријепе ракијом, па да иду својим кућама; он ће већ некако, без икога свога, даље кроз живот, до суђенога дана.

Сви наведени јунаци, изванредно су индивидуализовани маргиналци. Већ је уочено да су блиски *Божјим људима* Борислава Станковића, а у књижевности друге половине двадесетог вијека постоји цијела њихова генолошка линија: од Миодрага Булатовића, преко Драгослава Михаиловића, Видосава Стевановића, Мирослава Јосића Вишњића, Милисава Савића до Радослава Братића и Јована Радуловића. Ђулафић, дакле, није без никога, већ је добро укотвљен у традицију српске прозе двадесетог вијека.

Очи бившег дјечака широм су отворене за дјецу, дјечју патњу, а нарочито за дјечје и људске страхове. Дјеца се, у постељи, покривају по глави да не слушају застрашујуће родитељске приче о смрти и мртвима; дјечак трчи, како би прстигао свој страх; дјевојчица, сакривена испод покривача, с ужасом гледа како болест разара снагу и свијест непознатог, брадатог госта, ужасава се од његове смрти и сахране, и од сазнања да човјека могу понекад и лисице појести, поготову ако је плитко закопан. Дјеца се рано сударају са суровостима

живота – с пљачком, ратом, пожарима, бјежанијама, губицима, смртима, окупаторским псима, глађу, боловима и болестима, са сиротињом и статусом сирочади, а чим мало порасту, чекају их тешки сељачки послови, да осјете „бол првог зрелијег познанства са свијетом”. Свијет је препун незаслужене дјечје патње и суза, па од дјечјег плача и брезеца затрепери. Дјеца доспијевају и у логоре – фабрике смрти. „Дијете” је најкраћа прича у књизи – свега шест редова, али и у шест редова стисне се људска – дјечја – судбина: красан дјечак, заслужио је, својом добротом, милост чак једног логорског старјешине, који – да би спасио дјечака – шаље га по воду, отварајући му излаз из злогласног логора. Али, и у дјечјој доброту, може бити зла судбина – дјечак се враћа у логор са чутурицом пуном воде.

И у дјетету постоје разорне снаге зла: у ратној бјежанији два дјечака нађу уредно шумско склониште са запретаним угарцима. Старији узима угарак и гурне га у папрат, под пажљиво сложену сиротињску постељу, а млађи избија угарак, спречавајући пожар, зло и светогрђе.

Дјечјој радозналости и склоности ка авантури иманентан је „поход на *нешто*” – нешто неухватљиво, и по правилу, недостижно, чак и када изгледа ухваћено и освојено. Дјеца не одустају од своје потраге, већ је само помјерају за сјутра, макар то *нешто* било варка, илузија, или примамљив сјај природне љепоте.

Постоје дјеца без имена и презимена, без оба родитеља, остављена, по рођењу, у Дому сирочади, па им људи, у Дому, дају име, а презиме они који их усвоје, када и ако их усвоје. О томе говори једна од најбољих приповиједака ове збирке – „Тетка Борка”. Нараторка је жена која има три сина, па је тиме привукла госпођу Борку и стекла њено повјерење – постала је њен идеални слушалац.

Борка, наиме, живи без дјеце, иако је једнога сина родила. Та анонимна мајка тројице синова истовремено је и први наратор приче и Боркин пажљив и захвалан слушалац, па ће, Боркиним гласом и приповједачким лицем, репродуковати причу друге нараторке – Боркину причу. У почетку, Борка прича у трећем лицу о жени која је била из угледне породице, па је и сама морала тај углед чувати. Заљуби се дјевојка, нађе јој се дијете, које је још у трбуху скривала, па га, кришом, добро умотано и утопљено, у рано јутро њена другарица остави на прагу Дома сирочади. У први мах, изгледало је да је превладан сукоб међу вриједностима: углед породице је сачуван, мушко чедо спасено, збринуто, очуван привид дјевојаштва.

У том тренутку, Борка, изненада, прелази на прво лице једнине и казује како је, захваљујући другој пријатељици, која је радила у Дому, обилазила дијете. Борка, сада, у причи употребљава и привојну замјеницу првога лица – *моје дијете*. Као да је Ћулафић од

Андрића научио, кад и како се прелази са трећег на прво лице. Дијете је у Дому добило име Ненад.

Избио рат. Дијете усвојила богата бездјетна породица. Браћа Боркина у рату настрадала. Родитељи помрли. Нестало угледне породице, а дијете добило и туђе презиме. Борка га гледа кроз ограду туђе баште како расте. Стасало у студента који, од њежности, зове Борку – *џејџа Борка*, и даје јој шаку шљива из баште.

Епилог је поразан:

Моје браће, нема (...) А моје дијете – туђе. Па ми све туђе. Нема мене – не, горе од тога.

Жртвовање мајчинства, због угледа породице, показује се не само бесмисленим, већ и дубоко трагичним. Мајка је за свога сина – *добра џејџа Борка* коју препоручује *мами* усвојитељици.

Причама о дјец и дјетињству, Ђулафић је отворио велике теме мајчинства и очинства, понекад, преплетене с темама рата и логора. Тако су, у непуну страницу дугој причи, „Три њена прољећа”, повезане, успјело и увјерљиво, тема логора и тема очинства, мајчинства и синства. Причу казује неименована мајка, чији је син Душан у логору, биће да је то у вријеме Другог свјетског рата, а отац јој се вратио из логора „у оном првом рату”. Двоструко искуство логора обележило је њен живот. О логорима из „првог рата” жена зна из очевих прича: „Тор од бодљикаве жице за људе, а унутра муке свакојаке.”

Али, та два искуства различита су, па их тужна и брижна жена овако сажима:

Отац, па син. А другачије дијете чека свога оца, другачије мајка дијете своје. Дјетињу пажњу, све одвуче. А у мојој глави, само једна мисао...

Та мисао је – син у логору.

У логору је догађај, кад стигне пакет од куће и испуни логорску пустош завичајним мирисима: сви у бараци омиришу бочицу ракије, сакривену у чарапи. Слика новорођеног сина враћа наду – вјеру у живот и његову обнову док је отац у ропству. Логораш Радомир, видио је први пут новорођеног сина на фотографији која је стигла у пакету у логор. Слика није само слика, већ син и обновљен живот у кући, па, када у бараци избије пожар од бомбардовања, Радомир ускаче у ватру да спаси слику, односно сина – и изгори, придруживши се у диму оном облачку од спаљених људи у крематоријуму. Ђулафићева прича „Отац” је лијеп споменик у славу очинства.

Увијек неко некога чека, из логора или рата. Причу „Неспоразум” казује бивши логораш, који је, при самом крају рата, побјегао из логора, па, гоњен глађу и привучен топлином једне куће, сврати да замоли за мало хљеба, да завара глад. Пред њега, у сузама, излазе једна старија и једна млађа жена, и двоје дјеце – сви странци. Чекали су, и у придошлицы видјели свога повратника – сина, мужа, оца. Сви су људи слични, закључује наратор, па и ратни непријатељи. Повратак из рата и логора, универзални је архетип. Непознати људи, дочекали су непознатог као свога. Људи су повезани истим међуљудским односима: мајчинством, очинством, супружништвом и синством.

У причи „Тужбалица” мајка се враћа на згариште – које дјеца зову *кућа* – са четворо ситне дјеце и наилази на бројне лешеве младих, непријатељских војника. Мала дјеца се већ сусрећу са људским лешевима, а мајка нариче за непријатељском младошћу, дијелећи бол њихових мајки, које узалуд чекају повратак синова, иако су, ти исти људи, спалили мајчино село, па и њену кућу.

Суровост живота ускраћује дневну мајчинску њежност. Мајка тек приспјелог косца, још дјечака, увече показује њежност према уморним синовим рукама, које су већ зарадиле прве жуљеве, а ујутро га строго буди и опомиње да се лати посла. Дјечаку се чини да има двије мајке: строго јутарњу и њежну вечерњу. Дан не оставља времена за њежност ни за мале бераче боровница, нити за ћерку која помаже мајци да скупи сијено, а мајка нема времена ни жеђ да јој утоли, све док, од дјечјег плача, бреза не задрхти.

Савремени, урбани начин живота одваја мајку од дјетета, па је замјењује кућна помоћница. Дјечак ће прву изговорену ријеч *мама* упутити управо кућној помоћници, а не рођеној мајци.

Губитак дјетета оставља тешке посљедице на ментално здравље мајке, поготово ако је притиснута самоћом. Усамљена млада мајка изгубила је ћеркицу, па, послје сахране, ноћу чује несносан дјечји плач и тумара између куће и гробља. Мајка, чији је син у рату погинуо, по цио дан тражи одговарајући камен за његову узглавницу, гробу, али никако да га пронађе – нема довољно лијепог камена за остатак костију њеног сина.

Најзад, у причи „Лична карта моје мајке”, мајчина лична карта, извађена из ковчега пуног „миришљаве празнине”, одводи сина – наратора – у сјећање на посљедњи сусрет с мајком, која се управо вратила из града гдје је купила себи ципеле и одијело за укоп, како је смрт не би затекла неспремну. Мајка је, са једнаким брижним миром, окренута према оба свијета: хоће да иза себе све остави узорано и посијано, а да она буде спремна за одлазак. Себи је купила шта јој треба и, са савршеним миром, те купљене ствари по-

казује сину. Задовољна, што иза себе оставља здраво потомство и сређено имање, што може мирно и спремно лећи на одар, а да не обрука кућу, дјецу и имање, она мирно чека судњи дан, остављајући иза себе пуноћу „миришљаве празнине” и скромну кућицу у којој се потомци могу окупити и утоплити. Тај предсмртни мајчин мир, сину је тешко гледати и издржати.

Тако се, природно и ненаметљиво, заокружила тема мајчинства, чије је моделовање дало овој књизи посебну емотивну и лирску снагу. Можда је најбоља илустрација те лирске снаге слика усамљеног војника који *ноћу* иде *кроз шуму*, носећи на леђима топао мајчин хљеб с отиском мајчине руке који га, у зимској ноћи, грије. Топлина мајчиног хљеба, и отисак мајчине руке на њему, јачи су и од доба дана (ноћ), и од зачарног простора (шума), увијек препуног опасности и искушења, и од годишњег доба, и од самоће.

Уз оца се расте и стасава, постаје косач – човјек за уважавање; уз очево присуство, савладава се „бол првог зрелијег познанства са свијетом”. Отац успоставља ред у кући и на пашњацима и ливадама, а то не иде без строгости, која се понекад граничи са суровошћу, прекором, грдњом, па чак и клетвом упућеном малољетном сину. Отац, као уморни, брижни повратник из рата, највише се обрадује ватри, па, умјесто њежности, размјењује, пред сан, с мајком цијели каталог имена мртвих. Када се отац пресели у гробље, син, преко његовог гроба, види његове стазе и све што је у његовом знаку, па, у првом пасусу приче „Тако су нас подизали”, ритмички понавља заменицу *његов* пуних девет пута, градећи ритмички заталасан, поетски увод. Син евоцира успомену на оца који би, сушнога љета, зајазлио извор, па се ујутру утркивао с водом, да је што боље искористи у својој њиви.

Најстрашнија и најсуровија прича о односу отац–син јесте прича војног трубача Танасија, за коју се уводни казивач и слушалац, због њене бизарности, пита да ли је истинита. Танасијев отац, у пијаном стању, давио је и злостављао сина, да би му се Танасије, као Киклопу, осветио забијањем шилка у око и ослепљењем. Овом бизарном суровошћу, прича одудара од осталих, али отвара ужасна питања о природи могућих односа отац–син.

Ђулафић, попут старих мајстора, уткива у своје приче и фолклорне жанрове – стих народне лирске пјесме, клетву, тужбалицу, предање – и то чини ненаметљиво и функционално, усклађено с природом књижевних јунака и дочараних животних ситуација. Тиме се још више истиче раскош језика ове прозе, усклађена с јунаком, казивачем и сижеем.

Мада има изузетно осјећање природе, Ђулафић је шкрт у описима и дескрипција му је подређена сижееу или поенти. Код њега,

„свако дрво има своју јесен” и „неком својом бојом улази у јесен”, па ове слике, лирски, поетски, уоквирују приповијетку „Душа”, као својеврсна увертира и поента. У причи се чак чује кад „кане у тишину преостали љешник”. Ћулафић, попут Данојлића, зна за побједничку „упорност траве” и да „орошена коса прва опази рађање сунца – огледне се оно у мокрој сјечиви и прије но што се стварно појавило горе на брду”. Његова бреза „затрепери слутњом пролазности”. На отаву миришу јабуке, чак и кад стигну, у пакету, у логор. Трешње ударају „чудним неким бљеском по ваздуху, голицајући душу”. Сељаку, повратнику из рата, сузе крену на очи кад, крај пута, угледа добру траву, јер је његов коњ страдао у рату. Чак је и оцу, коме су стране, ризичне и некорисне зимске авантуре, лице „било као умивено, озарено нечим”, када се, са сином гимназијалцем, суочио са преображеним пејзажом планине под снијегом. Ишли су као да су „пловили кроз ону омаглицу и пахуљање, заједно с планином, кроз свјетлост која је ударала више од снијега него од сунца”. Али прави „поход на љепоту, на *нешћѝо*, предузимају дјеца упућујући се у шуму преко планинске врлети, па ће се то *нешћѝо* одлагати за сјутра – за нови поход на љепоту, чак и кад се дјеца нађу пред оваквим призором:

Испред њих, у дубоком зеленилу долине – горјели су тихи пламичци неког жутог, крупног, дотле невиђеног цвијета. Застали су... пред љепотом, пред свечаношћу на коју нијесу позвани, Нико од њих није знао име тога цвијета. Можда га он и нема – јер ко би се усудио да њему, таквом, да име... и све то свеже, као у букет, у једну ријеч. С врха малика, с доње стране, дахне лагано уз долину, и сва она љепота успламса – и то је као разметање, или узмицање.

Већ смо цитирали сугестивну слику планине на граници у причи „Рушова пушка”. Њоме се прича поентира и подиже јој се симболичка сугестивност. Прича „Три њена прољећа” поентирана је контрастом између раскошно пробуђене природе у прољеће и мајчине туге и бриге за сином у логору:

... А прољеће. Отворила се небеса. Букнула земља као да нигдје на њој нема логора. Само се ја каменим. [...] Букнуло прољеће. Не види се гранчица од листа. Сваки се трњак цвијетом одјенуо – нигдје трна. Не види се прашка земна од траве. Мрав једва да се провуче. Травку не видиш од цвијета. Пчела само прескаче, без зујања, с цвијета на цвијет. Птице, опијене, не умију да престану. Па све неки крупни лептирови – само пливају по оном сунцу...

А ја, зажмурим, да не гледам ону љепоту – а он у логору.

Веома је сугестивна и лирски снажна слика облака изнад логора у којем спаљују људе, поготову, као наговјештај смрти логораша Радомира у пожару логорске баракe послије бомбардовања. И Радомиров дим сјединиће се с тим бијелим облачком:

Штрeцне те онај облак горе, јер не видиш у њему више снијег,
или кишу... видиш људе, браћу своју, себе... (Можда ће се неко тако
вратити у завичај, ако тај облачак окрене на југ...)

Ријетки описи природе имају, дакле, изузетно важну функцију у приповијеткама и врло су пажљиво и сугестивно стилизовани.

Кроз Ђулафићеву прозу промичу и животиње: окупаторски вуџак, домаћи псећи сватови, цигански одани кер; краве, које чак и снахи из равнице и града у сан долазе; коњи – дједов, на којем се унук учи јахању, или онај од кога се сељак није могао одвојити, већ са њим оде у рат, па му коњ погибе тамо „код неког Прозора”, а он се из рата врати пјешке; јагњад због које се дјечак пати; зец, вук, медвјед, лисица, змија, орао у висинама. То ову прозу чини живом и увјерљивом, а везу човјека са животињама присном и природном, приповиједни свијет ове књиге богатијим.

Књига приповиједака *Преко границе* Миладина Ђулафића изузетно је богата, емотивно снажна, болна, али топла, језички беспрекорна, духовита, са галеријом необичних, пажљиво индивидуализованих јунака, укотвљена у традицију српског лирског приповиједања, осјенчена злом рата и логора, широка према другима, с увјерењем да су сви људи овога свијета повезани мајчинством, очинством и синством, и да се, из тих архетипских релација, може извући много емоција и универзалне мудрости. Писац је, захваљујући мудрому и широком погледу бившег дјечака, прелазио преко брда, преко границе, на другу обалу, свугдје се увјеривши у људско страдање. Миладин Ђулафић није био у матици српског књижевног живота, али је остао особен, свој и препознатљив, по низу изузетних књижевних јунака, дивних прича и чаробних слика и успјелих поенти.

Др Јован М. Делић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за српску књижевност са
јужнословенским књижевностима
jovandelic.delic@gmail.com